

סגולה

גיליון 127
טבת תשפ"א 10.333
ינואר 2021
39 ש"ח

מגזין להיסטוריה

קיצור תולדות הקולנוע

האף הארוך של הקולנוע הצרפתי

הגשר שלא הוקם
מוסא אל-עלמי

הזקן והבודהה
קשרי ישראל עם בורמה

מגניה היהודים
של נאפולי

מבצע!

חבר מביא חבר

נהנים לקרוא את סגולה? שתפו את החברים!

המליצו לחבריכם על מנוי לסגולה ותזכו בהנחה - חודשיים חינם!
החבר יקבל מנוי במחיר משתלם במיוחד - 360 ₪ לשנה במקום 432 ₪

* המבצע למנויים חדשים בלבד
* כל מי שיעשה מנוי בעקבות המלצתכם יזכה אתכם בהנחה נוספת
* מנוי חדש שיומלץ על ידי שני אנשים - הראשון להמליץ יזכה בהנחה

שלחו אלינו את פרטי החבר בדואר אלקטרוני או במסרון
ואנחנו ניצור אתו קשר | 058-5416146 | tovita@segulamag.com

במבט חטוף:
 למה משמשים
 הגשרים המגיעים
 לחומה?
 תשובה בעמוד 41

מדורים

3 דבר העורך

6 חדשות

8 בימים ההם **אירועים נבחרים בחודש טבת**

10 קיצור תולדות **הקולנוע**

60 ביקורת סרטים **אהבה זאת לא היתה**

64 מסע בזמן **חמת גדר**

68 עוד חוזר הניגון **האמנם**

72 ראו אור

74 תשבצים וחידות

14 האך הארוך של הקולנוע הצרפתי

אחדים מסרטי המופת של הקולנוע הצרפתי הופקו דווקא בתקופה שבה הייתה צרפת תחת הכיבוש הגרמני. האם יש בכך עדות ליכולתה של האמנות להתעלות מעל לפוליטיקה? כשבוחנים את דמותם של היהודים בסרטים הבולטים מאותה תקופה המסקנה שונה // **יהודה מורלי**

24 דרך בורמה

כמו ישראל גם בורמה השתחררה מעול הכיבוש הבריטי ב־1948 וניסתה לתת ביטוי לאומי מודרני לתרבות עתיקה. הקשר שנוצר בין ראשי הממשלה דוד בן־גוריון ואוֹנוֹ לא היה רק דיפלומטי, והשניים עסקו גם בתרומתם של היהדות ושל הבודהיזם לעולם המודרני // **עדי שרצר**

36 על חומותייך נאפולי

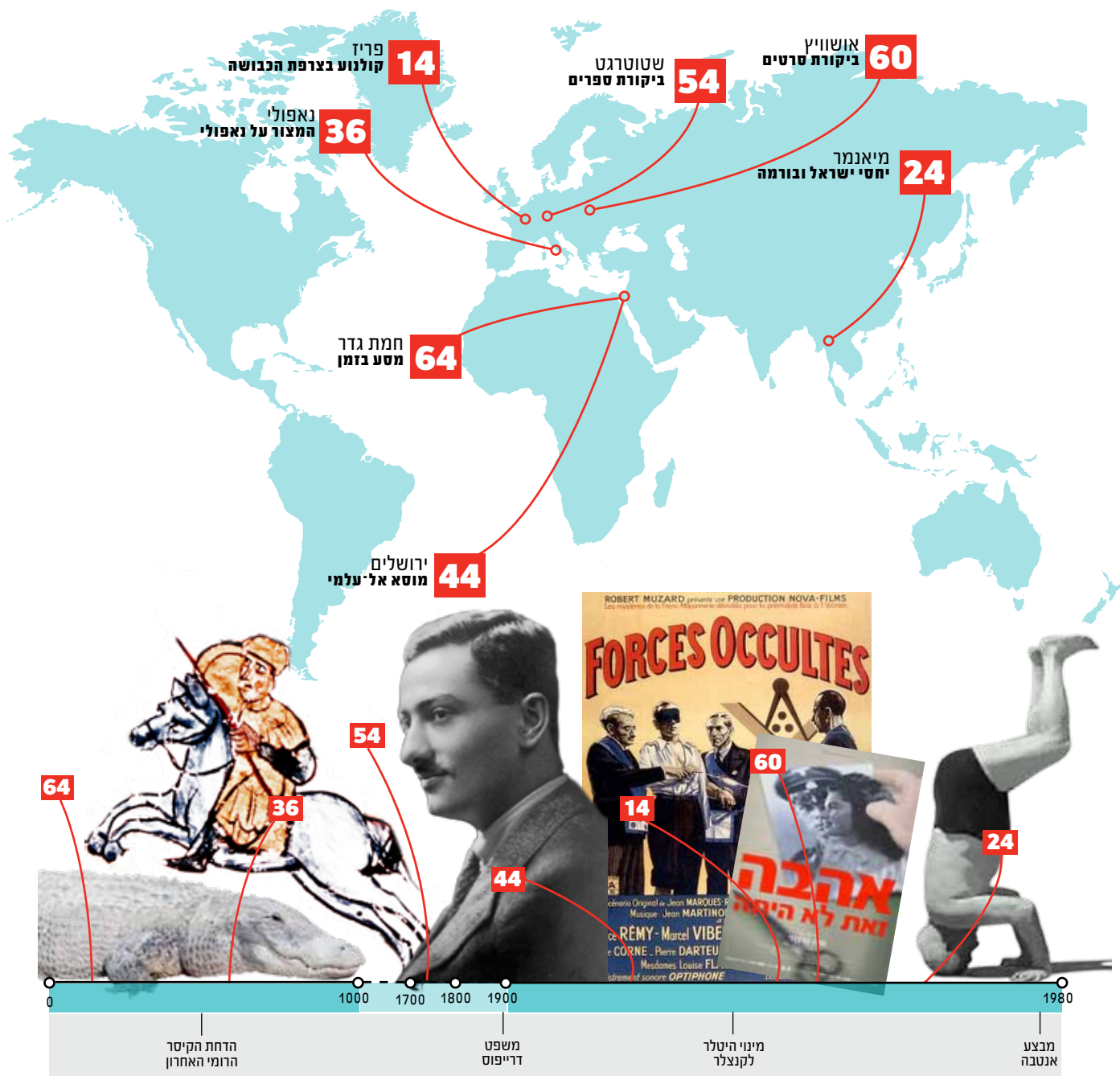
לאחר נפילתה של האימפריה הרומית המערבית ניסתה אחותה המזרחית להחזיר עטרה ליושנה ולכבוש את אגן הים התיכון ואת איטליה. מה הפך את היהודים לכוח הלוחם העיקש ביותר במצור שהטיל בליסירוס על נאפולי בשמו של הקיסר יוסטיניאנוס? // **חגי אולשניצקי**

44 גשר עלמי

הוא היה מראשוני הצעירים המוסלמים בירושלים שהבינו כי בעקבות נפילתה של האימפריה העות'מאנית יש לכונן זהות אחרת, לאומיות ערבית חדשה. כמו מנהיגים פלשתינים אחרים הוא ראה בעיניים כלות את הציונים משתרשים בארץ, אך בניגוד אליהם הוא העדיף לפעול למען עמו גם במחיר הגעה להסכמים עם הלאומיות המתחרה // **תהילה ביגמן**

54 ביקורת ספרים

מה עומד מאחורי העדויות השונות המתארות את האירועים שהובילו להוצאתו להורג של יוסף זיסקינד אופנהיימר – היהודי זיס – במאה ה־18? ספר חדש מתחקה אחרי השתרגותם של חוטי עלילה שונים מאירוע אחד // **ימימה חובב**

לרכישת מנוי מתנה במחיר היכרות

להרשמה ולפרטים:
058-5416146
tovita@segulamag

סגולה רואה אור גם באנגלית

סגולה – מגזין ישראלי להיסטוריה
www.segulamag.com

שירות לקוחות
service@segulamag.com

058-5416146

חייגו ונחזור אליכם תוך 48 שעות
מענה אנושי בימים א'ד' בין השעות 14:00-09:00
ניתן לשלוח הודעת טקסט

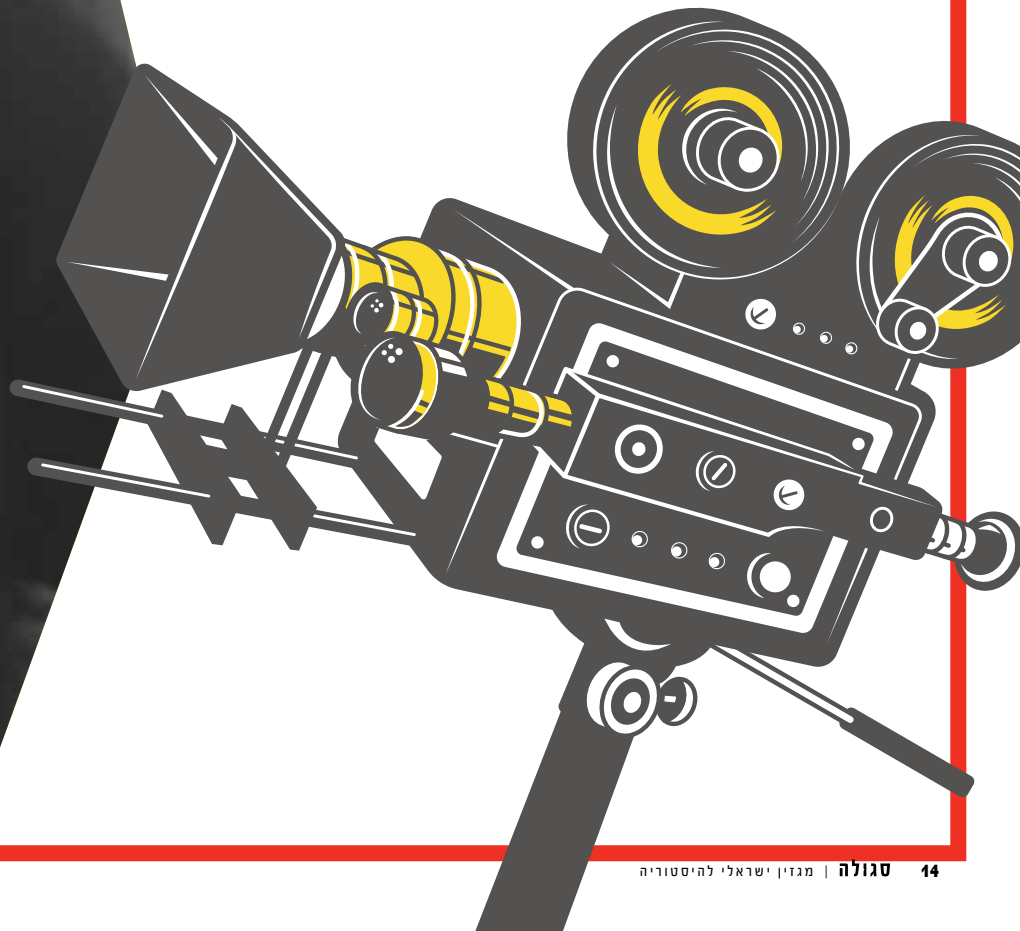
המערכת
segula@segulamag.com

ת"ד 53034
ירושלים, 9153001
טלפון 02-5004351

עקבו אחרינו!

האף הארוך של הקולנוע הצרפתי

אחדות מפסגות הקולנוע הצרפתי נוצרו
בשנות הכיבוש הנאצי. האם הפריחה
היצירתית היא ביטוי להתעלות הרוח על כוחו
של הכיבוש האכזרי או שהקולנוע הצרפתי
מכר את נשמתו לשטן? | יהודה מורלי

בסרטים הקסומים שנוצרו בצרפת
הכבושה מרומז הנרטיב של היהודי
המסכך בין אנשים תמימים כדי
להרוויח ממריבתם. פייר רנאר
בתפקיד הסוחר בסרט 'ילדי גן העדן'

ה תפקיד שמילאו סרטי תעמולה שהופקו בגרמניה בקידום המדיניות הנאצית כלפי היהודים ידוע למדי, אך בעוד שספרים ומאמרים רבים הוקדשו לסרטים כמו 'היהודי זיס' ו'היהודי הנצחי' שהופקו בגרמניה ב-1940, כמעט אין התייחסות לדימוי השלילי של יהודים בסרטים צרפתיים כמו 'הסכנה היהודית' שהופק ב-1941 ו'כוחות נסתרים' שיצא לאקרנים ב-1943. תקופת הכיבוש הגרמני ידועה כתור הזהב של הקולנוע הצרפתי, ונהוג לשבח אותו על שהתעלה מעל למעורבות פוליטית ויצר מצוינות אמנותית. בחינה של סרטים בולטים מאותה תקופה מגלה כי לעתים מסתתרים בעלילה מוטיבים רווחים שהאשימו את היהודים בכל צרותיה של אירופה, ואלה הוצנעו או הועלמו לאחר המלחמה.

מהרחרי המלחמה

הטענה כי יהודים גורמים למלחמות בין העמים במטרה נסתרת לכבוש את העולם מופיעה כבר בפרוטוקולים של זקני ציון, שם אומרים הזקנים:

הטענה כי יהודים גורמים למלחמות בין העמים במטרה נסתרת לכבוש את העולם מופיעה כבר בפרוטוקולים של זקני ציון

של חצי מיליון עותקים של סדרת הספרים 'היהודי הבינלאומי', שהמאמרים שהתפרסמו בה התבססו בעיקר על הפרוטוקולים של זקני ציון. פורד גם ניסה לארגן ועידה שבה יוכח כי הרעיון לפתוח במלחמה התקבל בקונגרס הציוני הראשון ב-1897. במהדורה הצרפתית של הפרוטוקולים שראתה אור ב-1924 כותרת הפרק העוסק במלחמה היא 'חזיון המלחמה העולמית'. מהדורה זו חזתה מלחמה עולמית נוספת כחלק מניסיונם של היהודים להשתלט על העולם.

הרעיון שהיהודים הם מחרחרי מלחמה היה אחד מיסודות התעמולה הנאצית. היטלר התייחס לפרוטוקולים של זקני ציון כמסמך המתעד במהימנות את כוונותיהם של היהודים וקרא לחתור נגד המזימה היהודית להשתלט על העולם. סרט התעמולה 'היהודי הנצחי' שצולם ב-1940 מיוחס לבמאי פריץ היפּלר, אך למעשה הופק בהשגחתו הצמודה של שר התעמולה הנאצי יוזף גבלס. הסרט מסתיים בנאום של היטלר בבניין הרייכסטאג בשלושים בינואר 1939, שבו איים על היהודים בהרס מוחלט אם ינסו שוב לדחוף את העולם למלחמה ולכאוס:

אם בעלי ההון היהודים הבינלאומיים, בתוך אירופה ומחוצה לה, ידחפו אנשים למלחמת עולם נוספת, התוצאה לא תהיה ניצחון של היהדות אלא הרס הגזע היהודי באירופה ('היהודי הנצחי', דקה 1:01:11).

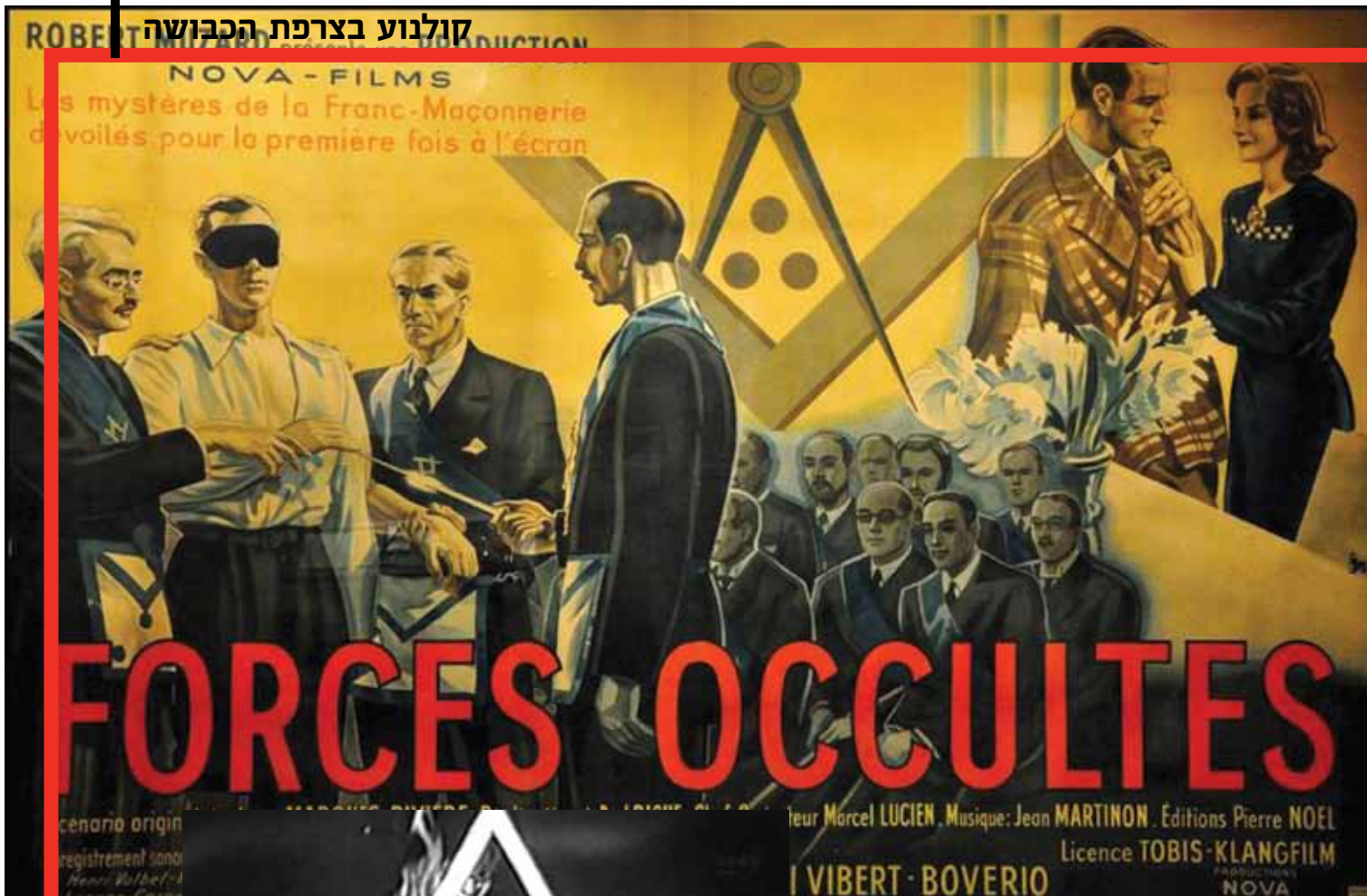
היטלר קישר בבירור בין הרצון להשמיד את היהודים לבין הסכנה הגלומה בהם, והצדיק את השמדתם כמעשה פשוט של הגנה עצמית. גם בסרט 'היהודי זיס', סרט תעמולה באורך מלא שיצא גם הוא ב-1940, היהודים מופיעים כמחרחרי מלחמה. היהודי זיס מגיע לעמדת כוח לאחר שהוא גורם לסכסוך בין הדוכס ליועציו ולנתיניו. הוא מבודד את הדוכס ותובע לעצמו

יש לעורר אי שקט, מחלוקות וטינה הדדית בכל רחבי אירופה, ובהמשך ביתר היבשות בהן קיימת מעורבות אירופית (עדי אמסטרדם, 'הפרוטוקולים של זקני ציון', עמ' 63).

כשהפרוטוקולים פורסמו לראשונה ברוסיה ב-1903 לא הייתה להם השפעה רבה, אך לאחר מלחמת העולם הראשונה הם תורגמו לשפות רבות, ומאות אלפי עותקים הופצו ברחבי העולם. התחושה הייתה כי המלחמה הנוראה שהסתיימה אישרה את החששות שמעלה הספר. אירופה יצאה מהמלחמה כשהיא מוחלשת, ואילו היהודים רק הרוויחו ממנה: ברוסיה הקומוניסטית יהודים רבים היו בין המהפכנים שתפסו את השלטון, ובמזרח התיכון העניקו להם הבריטים הבטחה לבית לאומי. הקיסר הגרמני המודח המליץ על קריאת הפרוטוקולים שהתפרסמו בגרמניה בינואר 1920. כמו כל הלאומנים הגרמנים גם הוא ראה בפרוטוקולים את ההסבר למהפכה הקומוניסטית ולכישלון של גרמניה במלחמת העולם הראשונה. מלחמה אבסורדית קרעה את אירופה, ומהטבח הנורא הזה יצאו היהודים כשידים על העליונה, ועל כן הגיעו רבים במערב למסקנה שהיהודים עומדים מאחורי ההתרחשויות. יצרן המכוניות האמריקני הנרי פורד מימן את הדפסתם

מוטיבים של שנאת יהודים שהיו גלויים בתעמולה הנאצית הפכו מרומזים יותר בקולנוע שנוצר בצרפת הכבושה. כרזת הסרט הנאצי 'היהודי הנצחי'

את כוחו. אחד הנציגים במועצת העיר מעמת את הדוכס עם הדרך שבה יועצו היהודי מוליך אותו שולל ומחרחר מלחמה:

הדוכס: אני לא מקבל כלום מהחיילים שלי. אני מקבל הכל מהיועץ שלי [היהודי זיס]. הוא יוצר כסף, כוח, עצות ו... הנציג: אויבים, רק אויבים ('היהודי זיס', דקה 58:10).

הסרט מסתיים כשהדוכס מבין שזיס רימה אותו, אבל זה כבר מאוחר מדי. כך מוצגת רדיפת היהודים, ואפילו השמדתם, כהגנה של הגרמנים התמימים על עצמם: היהודים שוב שואפים למלחמה שתטיב עם האינטרסים שלהם, ועלינו לסלק אותם כדי להגן על עצמנו. מותם הוא הערובה היחידה להישרדותנו.

מעבר לתעמולה

היהודים הופיעו כמחררי מלחמה גם בתעמולה הצרפתית שהופיעה בעיתונים, ברדיו וגם בסרטים. הסרט 'כוחות נסתרים', שכיום ניתן

לצפות בו במרשתת, עוסק לכאורה בהשפעתם של הבונים החופשיים על החלטות פוליטיות בצרפת, אך כשמתמקדים בדמויות מגלים כי למנהיגי הבונים החופשיים הדוחפים את צרפת למלחמה חסרת סיכוי יש שמות יהודיים כמו גינצבורג ויצחק לוי שטיין. שטיין מנסה להמעיט בסכנה הנשקפת לצרפתים מהצבא הגרמני כדי לדחוף את הבונים החופשיים ואחריהם את המדינה כולה למלחמה. לטענתו לכוחות האוויר הגרמניים אין די ציוד ואלפיים מטוסים כבר

הסרט 'כוחות נסתרים' מאשים את הבונים החופשיים בפרוץ המלחמה, אך הצופים מבינים היטב מי עומד מאחוריהם. כרזת הסרט ותמונת הסיום שלו

[קולנוע]

ב-1895 פיתחו האחים לומייר את הסינמטוגרף - מצלמה ששימשה גם כמכשיר הקרנה ופיתוח של תמונות מתחלפות שנתנו אשליה של תנועה. ב-1900 דיווחה חמדה בן יהודה בהתרגשות במדורה בעיתון על תיעוד מצולם של משפט דרייפוס שהוקרן בירושלים וחיידשה את המלה ראינוע המתארת מראות נעים: "לכו להראינוע וראיתם את הנאשם לפני שופטיו כמו שהוא, עם כל תנועותיו, הליכתו, התרגשות פניו, מבט עיניו, הכל, הכל ... תראו, תשתוממו ותתענגו הרבה, כי עד כה עוד לא המציאו דבר יפה ומפליא כהראינוע, הנקרא בלעז סינמטוגרף" ("ראינוע", 'הצבי', ד' בסיון תר"ס, 1.6.1900, עמ' 1). ב-1927 נוסף הקול לסרט, וכיוון שתוספת הקול נתפסה כתוספת מהותית, נתייחדה המלה קולנוע לתיאור הסרט המדבר - ראינוע עם קול - והיא התקבלה במהירות בציבור, אולי גם בגלל שיש בה הברה אחת פחות מאשר בראינוע.

בסטראוטיפים של דמויות שליליות המעוררות באופן ערמומי את הלא מודע של הצופה, משום שברגע שהצופה מודע לתעמולה בטלה יעילותה. סרטים שצולמו בזמן הכיבוש הגרמני מממשים לעתים את המתווה של גבלס. ספרים רבים נכתבו, ועדיין נכתבים, על תור הזהב של הקולנוע הצרפתי תחת שלטון גרמניה. שגשוג זה נראה פרדוקסלי: במדינה מוכת מלחמה שאורחיה הוגבלו בקשיחות על ידי הכובש הופקו במשך כשלוש שנים 222 סרטים עלילתיים וכ-400 סרטים תיעודיים. רבים מהם היו שוברי קופות ובעלי איכות יוצאת דופן, ובחלקם הושקע תקציב גדול. סרטי תעמולה ישירים נגד היהודים הם נדירים, וחוקרים רבים ראו בכך עדות לרגישותו של הקולנוע הצרפתי שנמנע מנקיטת עמדה פוליטית. בבחינה מקרוב של סרטים שזכו להצלחה נראה כי האמת היא אחרת.

הסוחר המדומה מוונציה

סרטו של מוריס טורנר 'זולפונה' (Volpone), שהוקרן לראשונה ב-1941, מבוסס על עיבוד בימתי של ז'ול רומן למחזה 'זולפונה' שכתב בן ג'ונסון באנגליה ב-1605. במחזה האנגלי לדמות הראשית לא היה שום קשר ליהודים. וולפונה הוא זר המתגורר בוונציה ומציג את עצמו כעשיר בודד וחולה. הוא עורך מעין תחרות

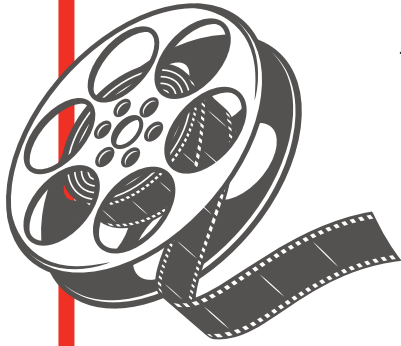
התרסקו בגרמניה, קו זיגפריד שנועד להגן על גרמניה לא ערוך במלואו והטנקים הגרמניים לא פועלים כראוי, ועל כן הוא אומר:

האמינו לי אחיי, יהיה קל לנצח את הנציונל סוציאליסטים שהדרישות האינסופיות שלהם נהיות בלתי נסבלות, ולשחרר את אחינו המשוועבדים תחתיהם. מעולם לא היינו מוכנים כל כך. בעוד שבועיים נסדיר את גורלה של גרמניה ... ניצחוננו מובטח ('כוחות נסתרים', דקה 43:54).

בדומה לדגם הסיפורי שנוצר בפרוטוקולים של זקני ציון, גם בסרט זה היהודים דוחפים שני עמים אירופיים - גרמניה וצרפת - להילחם זה בזה כדי לשפר את מעמדם, אך הם אינם עושים זאת באופן ישיר אלא מתמרנים את הבונים החופשיים לדחוף את צרפת למלחמה אבודה. תמונת הסיום מפנה בבירור אצבע מאשימה כלפי יצחק לוי שטיין. הוא נראה כמעין מפעיל בובות מושחת המנצח על העולם העולה בלהבות, ומגן דוד גדול מכסה את המסך כולו. הסרט אינו מאשים את הבונים החופשיים אלא את היהודים המשתלטים על המסדר. הם מחרחרי המלחמה האמיתיים. כבר ב-1941 היה גבלס מודע היטב למגבלה של סרטי תעמולה שמעצם טבעם הם מצליחים לשכנע רק את המשוכנעים. ב-15 לפברואר 1941 הוא דיבר עם יוצרי קולנוע גרמנים מתאגיד הסרטים של הרייך - רייכספילמקמר (RFK) - על חשיבותה של תעמולה במסווה, כזו המסתירה את כוונותיה תחת מעטה של בידור, סיפורים רומנטיים וסיפורי הרפתקאות. ב-1.3.1942 כתב גבלס ביומנו:

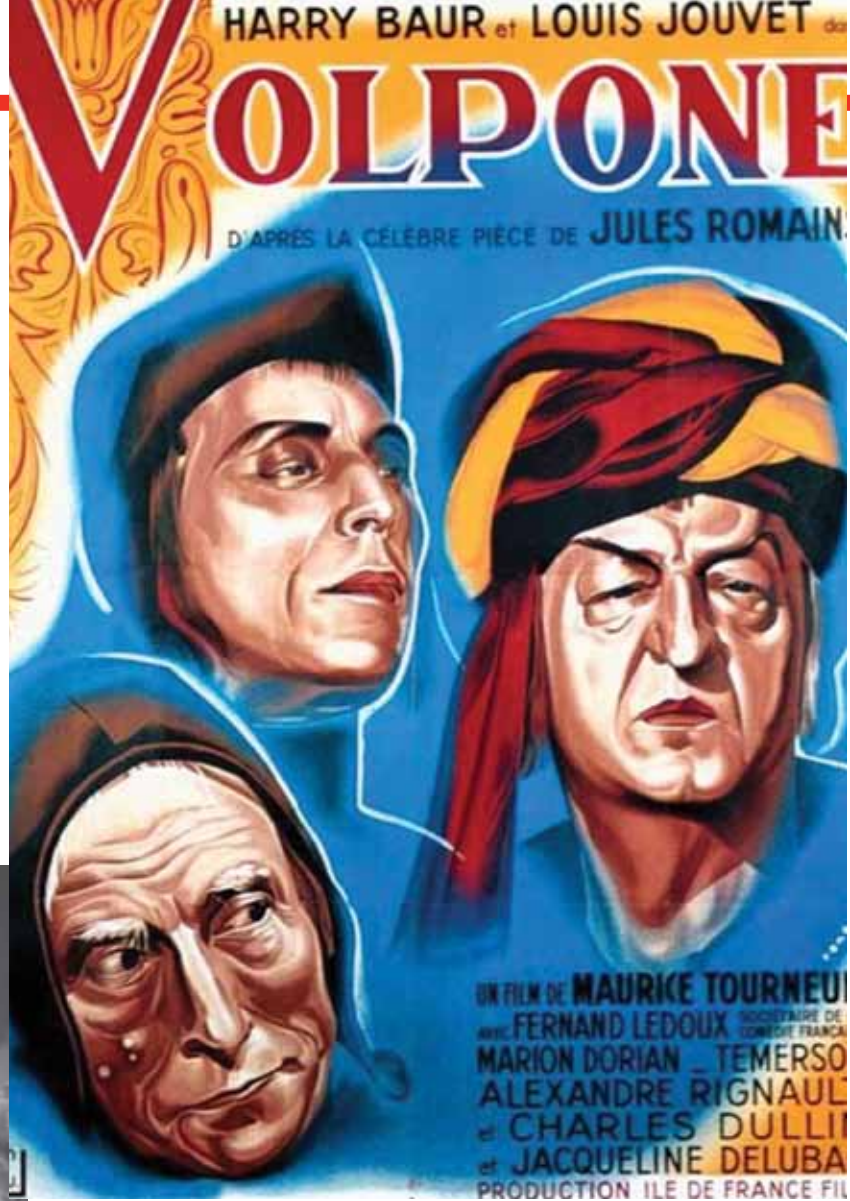
אפילו בידור יכול להיות בעל ערך פוליטי מיוחד, כיוון שברגע שאדם מודע לתעמולה היא הופכת בלתי יעילה. עם זאת, ברגע שתעמולה נותרת ברקע כנטייה, כמאפיין, כגישה, ומתגלה דרך בני אדם היא הופכת ליעילה מכל הבחינות (Yehuda Moraly, *Revolution in Paradise*, p. 24).

גבלס טוען כי תעמולה יעילה מוהלת את המסר שלה במנה גדושה של בידור ומשתמשת

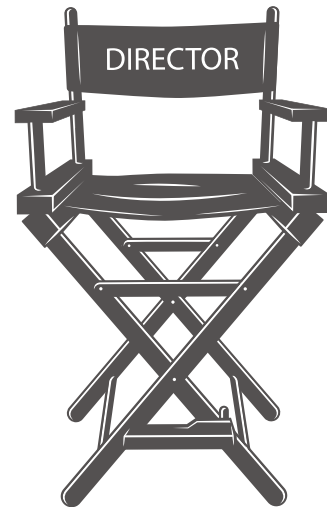
הגיבור הרמאי והחמדן קיבל מאפיינים יהודיים מובהקים. כרזת הסרט 'וולפונה' ותמונה מתוכו

גבלס היה מודע היטב למגבלה של סרטי תעמולה שמצליחים לשכנע רק את המשוכנעים. הוא דיבר על חשיבותה של תעמולה במסווה של בידור

בין המנסים לרכוש את אמונו בשאיפה לרשת את ממונו, וכך סוחט מהם טובות הנאה. ב-1941, כשטורנר רצה להפוך את ההצלחה הבימתית של 'וולפונה' לסרט, הוא ייחד את דמותו של הגיבור. טורנר ליהק לתפקיד את הארי באואר (Harry Baur). באואר לא היה יהודי, אך גילם תפקידים של יהודים בחמישה סרטים – 'דוד גולדר', 'היהודי הפולני', 'רוטשילד', 'גולגותא' ו'שמשון' – ולכן זוהה בתודעה הציבורית כיהודי ואף שילם על כך ביוקר. ב-1942 הוא נעצר על ידי הגסטפו ועונה קשות כדי שיתוודה על יהדותו כביכול. הוא לא הודה, אך גם לאחר ששוחרר מהכלא לא התאושש ומת כעבור כחצי שנה. בנוסף לבחירת שחקן המזוהה כיהודי שינה טורנר את הטקסט המקורי של המחזה והוסיף שורות אחדות מדמותו של שייקספיר, הלוא הוא מחזהו של שייקספיר 'הסוחר מוונציה'. למקרה

ששני אלה לא יספיקו הצמיד טורנר לדמות אף מלאכותי ארוך. עבור צופי הסרט ב-1941 הוגש המחזה האנגלי מראשית המאה ה-17 עם תפנית אקטואלית. כעת היה ברור מיהו המתחזה לעשיר חולה במטרה לרכוש את אמונם של החמדנים, להפילם בפח ולקחת את כספם. בסצנת הסיום של הסרט בורח וולפונה מארמונו כשמשרתו מגרש אותו, וסצנה זו הדהדה עבור הצופים את המציאות שבה יהודים אולצו באותה שנה להתפטר מניהול מפעלים שהקימו ולוותר על רכושם עבור לא יהודים שתפסו את מקומם. מפיקת הסרט הייתה הנסיכה הלן סוטזו, בת

זוגו של פול מורנד שכתב ב-1934 את הספר 'צרפת המתוקה' (France la Douce), ובו טען כי היהודים השתלטו על צרפת, ובעיקר על הקולנוע הצרפתי. את הכרזה לסרט עיצב רנה פרון שעיצב גם את הכרזה לתערוכה התעמולתית 'היהודי וצרפת' שנפתחה בארמון ברליץ שבפריז ב-1941. באופן מוזר בכרזה הופיע גיבור הסרט בלי האף המלאכותי, אולי בשל החשש שכך תהיה התעמולה מפורשת מדי.

לכבוש את הטירה

אחד הסרטים שזכה להצלחה קולנועית גדולה בשנות הכיבוש היה סרטו של מרסל קרנה 'אורחי הלילה' (Les Visiteurs du soir) שהופק ב-1942. כיום נקשרים לראשו של הסרט זרי תהילה של התנגדות הרואית לכיבוש, כיוון שבסיומו על אף שהשטן הופך את שני הנאהבים לפסלי אבן לבם ממשיך לפעום ומסמל את ההתנגדות הסודית אך האיתנה של צרפת לשטן ההיטלראי. היטלר יכול לכבוש את צרפת, אך הוא לא יכול לשבור את נשמתה.

אולם מבעד להתנגדות לכיבוש מצטיירים בסרט גם האשמים האמיתיים בצרותיה של צרפת – מחרחר המלחמה היהודים. ב'אורחי הלילה' פוגשים הצופים בשטן ובשליחיו – האמנים הנודדים ז'ול ודומיניק. השניים נכנסים לטירה השלווה של הברון הוג בתחפושת של נגנים שבאו לבדר את האורחים במסיבת האירוסין של בת הברון אך עם הברון רנו.

שליחיו של השטן באו לעורר שנאה באמצעות מין ומלחמה. אן מתאהבת בז'ול, ואילו הברון רנו מתאהב בדומיניק, ישות אנדרוגינית המעוררת גם את תשוקתו של הברון הוג. התסבוכת שרוקמים השטן ושליחיו המצודדים מפנה את איבתו של הברון כלפי חתנו, וכך הם מקווים להשתלט על הטירה בעצמם.

תפקידו של השטן בסרט – לעורר מלחמה באמצעות סכסוך בין הצדדים כדי להשתלט על נכסיהם – מתאים להאשמה מקובלת באותן שנים כלפי היהודים: הם שגרמו למלחמה במטרה לקדם את האינטרסים שלהם ולהרוס את הארצות שקיבלו אותם לתוכן בנדיבות.

המבקר לוסיאן רבטה, שספרו 'ההריסות' (Les Décombres) מראה כיצד החריבו היהודים את צרפת והותירו ממנה הריסות בלבד, הילל את הסרט 'אורחי הלילה' כשיצא לאקרנים.

'אורחי הלילה' הופק בתקציב עתק של 27 מיליון פרנק, בערך פי עשרה מסרט ממוצע באותם ימים. על אף שצרפת משופעת בטירות עתיקות נבנתה עבור הציילומים טירה מלאכותית, ובתסריט המקורי תוכנן להראות בסיום כיצד היא נשרפת כליל ולשקף את ההרס שזרעת

השטן מתאכזב לגלות שלכם של האוהבים לא נדם גם אחרי שהפך אותם לפסלים. מתוך הסרט 'אורחי הלילה'

מבעד להתנגדות לכיבוש

מצטיירים בסרט גם האשמים

– האמיתיים בצרותיה של צרפת –

מחרחרי המלחמה היהודים

קרובות כטיפשים, אך תחת הכיבוש איש לא הסתכן בתיאורים כאלה. הקושרים לסרט כתרים של התנגדות לכובש הגרמני מציינים כי בהפקתו היו שותפים שני אמנים יהודים – מעצב התפאורה אלכסנדר טראונר והמוזיקאי ג'וזף קוסמה. אולם זהו מצג שווה שנוצר על ידי הבמאי לאחר המלחמה. התפאורה המיוחסת לטראונר לא נוצרה על ידו אלא על ידי ג'ורג' וקביץ', אמן לא יהודי שייתכן כי שאב את השראתו משרטוטים שנעשו בידי טראונר. ג'וזף קוסמה הלחין רק שיר אחד שבו השתמש מוריס טירייה שהלחין את כל המוזיקה לסרט.

למה ניסה קרנה לייחס לשני יהודים תפקיד ביצירתו על אף שהייתה להם רק תרומה שולית לסרט אם בכלל? אפשר להניח שהיה לו מה להסתיר. הסרט הופק בכספן של מדינות הציר, והוא מתאר כוח זר שמשתלט על צרפת בעורמה. הסרט מתאים מאוד לקווים המנחים של גבלס, שלפיהם תעמולה אמורה לפעול על הלא מודע. שום דבר לא נאמר בפירוש, אבל גן העדן שנהרס על ידי זרים ערמומיים וגורמי סכסוכים שזכו בו לאירוח נדיב מעורר אצל הצופים את התמונה המוכרת מהתעמולה המפורשת: היהודים מחרחרים מלחמה. ובמרומו: לא הגרמנים הם האשמים בכיבוש הגרמני, אלא היהודים שסכסכו בין שני הנאהבים האירופיים.

אף ארון בין האוהבים

מסל קרנה ביים גם את הסרט 'ילדי גן העדן' (Les Enfants du Paradis) שעלה על המסך ב-1945. קרנה החל לעבוד על הסרט עם השותפות דיסינה וסקלרה פילם שהפיקה את 'אורחי הלילה', אך לאחר כיבוש איטליה היא הוחלפה בחברת ההפקה הצרפתית פאטה

המניפולציה השטנית. חברת ההפקה דיסינה מומנה בעזרת שותפתה האיטלקית סקלרה פילם, ולכן נהנתה ממעמד של משרד הפקה זר. הסרט נשלח באישור הצנזור הגרמני לשגרירויות צרפת בעולם כדי לשרת את התעמולה הצרפתית. לו ייצג הסרט בעיני בני התקופה את ההתנגדות הצרפתית לגרמנים, כפי שמנסים לטעון היום, איך ייתכן שהגרמנים קידמו אותו? בסרטים שנוצרו בצרפת לאחר המלחמה תוארו הגרמנים לעתים

הסרט 'אורחי הלילה' רומז כי אין למעשה שני צדדים נצחים אלא נאהבים שהשטן סכסך ביניהם. הרמז האלגורי ברור: לא הגרמנים הם האשמים בכיבוש הגרמני. כרזת הסרט

**תחת מעטה של סיפורי אהבה
והרפתקאות מציגים הסרטים דמויות
המאופיינות בבירור כיהודיות, והן
פועלות בהתאם לסטריאוטיפים שרווחו
בתעמולה המפורשת**

(Pathé). את תפקיד מחרחר המלחמה ממלא רוכל בגדים משומשים שהאפיון שלו בתסריט כיהודי הוא מובהק. בסרט עצמו – שצולם ב-1943 אך נערך ב-1944 לאחר שחרור צרפת מהכיבוש הנאצי – נמחקו 12 קטעים שבהם משתתף הרוכל והוא הפך לדמות משנית, אם כי עדיין דמות דוחה. בתסריט אין ספק שמדובר ביהודי. היו לו שמות שונים, ובהם גם יהושע ויריחו, והוא אף תקע בחצוצרה כדי להזכיר את תקיעות השופר בכיבוש יריחו. הוא מכר בגדים בשוק לה קארו דו טמפל (Le Carreau du Temple) שרוב הסוחרים בו היו יהודים. כמו בתיאורים סטריאוטיפיים אחרים של יהודים באותם ימים, גם רוכל זה הסתיר את רשעותו מאחורי חיוך זחוח.

התסריט מועיד לסוחר את תפקיד הסכסכן בעלילה העוסקת בסיפור האהבה הלא ממומשת בין הפנטומימאי בפטיסט – שיצירת דמותו הושפעה מדמותו של הפנטומימאי הצרפתי דהבורו (Deburau) – לבין העלמה היפהפייה והמסתורית גאראנס. הסוחר, המונע משנאתו לעצם האהבה ומחייבתו לסכסוכים, מתריע בפני אשתו של בפטיסט נטלי על חזרתה של גאראנס לפריז לאחר היעדרות ממושכת. הוא רוצה להפריד בין האוהבים, להסב להם סבל אינופני ולסכסך בין שתי הנשים. לטענתו הוא עושה זאת מטעמים מוסריים, אך הצופים חשים שמאחורי הנימוקים החסודים עומדת שנאתו לאהבה הרומנטית וחייבתו לסכסוכים. התסריט מסתיים בכך שהגיבור דהבורו הורג את הסוחר המתועב במעין מעשה של טיהור. בגרסה הסופית של הסרט, שנערכה לאחר המלחמה, נעלמה הריגתו של הסוחר היהודי, ודמותו הדוחה כבר אינה מרכזית כל כך.

את הסוחר היהודי בסרט 'ילדי גן העדן' גילם תחילה רוברט לה ויגאן, משתף פעולה נלהב עם שלטון הכיבוש, אך בהמשך החליף אותו פייר רנואר. תמונה נדירה מהגרסה שנגנזה, לה ויגאן עומד ובידו ספר העוסק בחלומות

הסוחר היהודי הוצג בתסריט כאויבה של האהבה הרומנטית, אך בעריכה שנעשתה עם תום הכיבוש הפכה דמותו לשולית. כרזת הסרט 'ילדי גן העדן' ותמונה מתוכו

הסרט 'ילדי גן העדן' נחשב לסרט הצרפתי הטוב בכל הזמנים, וארגון אונסק"ו אף הכניס עותק שלו למקלט אטומי כדי שישרוד במקרה של הפצצה גרעינית. עם זאת קשה להתעלם מהעובדה שבגרסתו המקורית, שנכתבה ב-1942 בעיצומו של הכיבוש הגרמני, משולבת תעמולה דקה וסמויה נגד יהודים.

פרדוקס?

ברשימת יצירות המופת של הקולנוע הצרפתי בימי הכיבוש יש סרטים רבים שניכרת בהם תעמולה סמויה נגד היהודים. כך למשל בסרטו של ז'אן דלנואה 'השיבה הנצחית' (L'Eternel Retour) שהופק גם הוא בידי חברת דיסינה ושותפתה האיטלקית ב-1943. הסרט מתאר כיצד משפחת פרוסין רוקמת מזימות לסכסך בין הדוד לאחיינו כדי לרשת את טירתו של הדוד. בסרטו של אנרי דקוין 'זרים בבית' (Les Inconnus dans la maison) הגיבור היהודי אפרים לוסקה מפליל את חברו הטוב בפשע שהוא עצמו ביצע. הסרט, שהופק ב-1942, הוקרן בשנה זו לצד סרט התעמולה הצרפתי 'המשחיתים' (Les Corrupteurs) המתאר כיצד השחיתו היהודים את צרפת. בגרסאות הנפוצות כיום שונה שמו של הגיבור מאפרים לאמדה וכך נעלם המטען התעמולתי. נראה כי הפרדוקס לכאורה של פריחת היצירה הקולנועית בצרפת דווקא תחת הכיבוש אינו

פרדוקס כלל. הסרטים הצרפתיים שצולמו בתקופה אפלה זו, ובעיקר שוברי קופות שהפיקה חברת דיסינה, נענו היטב לתפיסה הפסיכולוגית המורכבת של גבלס באשר ליעילות התעמולה כפי שבוטאה בנאומו בפברואר 1941. תחת מעטה של סיפורי אהבה והרפתקאות מציגים הסרטים דמויות המאופיינות בבירור, אם כי לא במפורש, כיהודיות, והן פועלות בהתאם לסטריאוטיפים שרווחו בתעמולה המפורשת והבוטה. תעמולה דקה ומרומזת מתבררת כיעילה מאוד בפנותה אל הלא מודע. ■

פרופ' יהודה מורלי

פרופסור אמריטוס בחוג לתולדות התאטרון באוניברסיטה העברית. חבר מחוזות וספרים העוסקים בתאטרון ובקולנוע, ובהם *Dreamt Revolution in Paradise* projects in Theatre, Novels and Films

לרכישת
הגיליון

סגולה

מגזין ישראלי להיסטוריה

